

The Dimensionology Model of Security in the Internal Environment of the Islamic Republic of Iran

Mohammad Hasan Moeni

Ph.D student of Political Science, University of Isfahan, Isfahan, Iran

Hossein Masoudnia

Associate Professor of Political Science, University of Isfahan, Isfahan, Iran (Corresponding Author)

Email: h.masoudnia@ase.ui.ac.ir

Ali Alihosseini

Associate Professor of Political science, University of Isfahan, Isfahan, Iran

Fathallah Kalantari

Associate Professor of National security, Supreme National Defense University, Tehran, Iran

Nasrallah Kalantari

Assistant Professor of National security, Supreme National Defense University, Tehran, Iran

Abstract

The topic of security in society is considered one of the main responsibilities of the government, which is crucial for achieving the efficiency and legitimacy of a political system. The significance of this topic has notably increased in the contemporary world, particularly due to the effects of globalization, soft and cognitive warfare, and hybrid warfare from adversaries. Security and its continuity do not conform to a uniform model across different societies; therefore, one of the key responsibilities of political systems today is to define a specific model based on the conditions and characteristics of each society. The objective of this research is to present and propose a model for the dimensions of internal security for the Islamic Republic of Iran, which takes into account contemporary security theories as well as the political, security, cultural, and social characteristics of the country. To this end, researchers have established a theoretical framework and identified various dimensions by employing library research and exploratory studies aimed at ensuring security within the internal environment of the Islamic Republic of Iran. This research is classified as a descriptive-analytical study. The data collection process utilized a combination of qualitative and quantitative methods. Qualitative data were obtained through content analysis of texts and surveys conducted with 20 experts, while quantitative data were collected through questionnaires distributed among specialists. Analyzing the new security paradigms and the environmental factors specific to the Islamic Republic of Iran indicates that the dimensions of security within the country's internal environment can be organized into eight categories: spiritual and psychological, political-legal, economic, military and law enforcement, cultural and social, resources and environment, cyber, and hybrid security.

Keywords: Model, Security, National Security, Internal Security, Security Environment

الگوی بُعدشناسی امنیت در محیط داخلی جمهوری اسلامی ایران^۱

محمدحسن معینی

دانشجوی دکتری علوم سیاسی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران

حسین مسعودنیا

دانشیار علوم سیاسی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران (نویسنده مسئول)

Email: h.masoudnia@ase.ui.ac.ir

علی علی حسینی

دانشیار علوم سیاسی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران

فتح‌اله کلانتری

دانشیار امنیت ملی، دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران

نصراله کلانتری

استادیار امنیت ملی دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران

چکیده

موضوع امنیت در جامعه به‌عنوان یکی از اصلی‌ترین وظایف دولت، برای دستیابی به کارآمدی و مشروعیت یک نظام سیاسی از اهمیت بالایی برخوردار است. اهمیت این موضوع در دنیای معاصر و به‌خصوص به دلیل تأثیرات جهانی شدن، تهاجم نرم و شناختی و جنگ ترکیبی دشمنان، به شکل قابل توجهی افزایش یافته است. امنیت و تداوم آن در جوامع مختلف از الگوی واحدی پیروی نمی‌کند و به همین دلیل، یکی از مسئولیت‌های کلیدی نظام‌های سیاسی در دوره کنونی، تعریف الگویی خاص براساس شرایط و ویژگی‌های هر جامعه است. هدف این پژوهش، ارائه و پیشهاد یک الگوی ابعاد امنیت داخلی برای جمهوری اسلامی ایران است که به نظریه‌های امنیتی معاصر و به ویژگی‌های سیاسی، امنیتی، فرهنگی و اجتماعی کشور توجه دارد. برای این منظور، پژوهشگران با طرح یک چهارچوب نظری و مشخص کردن ابعاد مختلفی با استفاده از روش کتابخانه‌ای و مطالعات اکتشافی برای استقرار امنیت در محیط داخلی جمهوری اسلامی ایران، به تحلیل مؤلفه‌ها و شاخص‌های مرتبط پرداخته‌اند. این تحقیق به‌عنوان یک مطالعه توصیفی-پیمایشی شناخته می‌شود. فرایند جمع‌آوری داده‌ها از طریق روش‌های ترکیبی کیفی و کمی انجام شده است. داده‌های کیفی از طریق تحلیل محتوای متون و نظرسنجی از ۲۰ نفر از خبرگان به‌دست آمده و داده‌های کمی نیز از طریق پرسش‌نامه از کارشناسان جمع‌آوری شده‌اند. بررسی و تحلیل مکاتب امنیتی جدید و عوامل محیطی جمهوری اسلامی ایران نشان می‌دهد که ابعاد امنیت در محیط داخلی کشور را می‌توان به هشت بُعد معنوی و روانی، سیاسی-حقوقی، اقتصادی، نظامی و انتظامی، فرهنگی و اجتماعی، منابع و محیط زیست، سایبری و ترکیبی سازمان‌دهی نمود.

کلیدواژه‌ها: الگو، امنیت، امنیت ملی، امنیت داخلی، محیط امنیتی

دانشگاه عالی دفاع ملی ♦ فصلنامه امنیت ملی

<https://ns.sndu.ac.ir/> E-ISSN: 2980-8251

صحت مطالب بر عهده نویسنده مقاله است و بیانگر دیدگاه دانشگاه عالی دفاع ملی نیست.

۱. این مقاله مستخرج از رساله دکتری و با حمایت دانشگاه عالی دفاع ملی است.

مقدمه

پدیده جهانی شدن و پیامدهای آن همراه با استفاده قدرت‌های بزرگ از قدرت رسانه‌ای خود برای تخریب هویت ملی در قالب جنگ نرم و شناختی و جنگ ترکیبی سبب گردیده است تا در جهان امروز استقرار امنیت در داخل هر کشور علاوه بر بُعد سخت‌افزاری از نظر نرم‌افزاری نیز مورد توجه قرار گرفته و استقرار آن در ابعاد مختلف یکی از ملزومات حکمرانی خوب باشد. اهمیت استقرار امنیت در جامعه به‌خاطر نقش آن در توانمندسازی دولت برای انجام وظایف خود در حوزه‌های مختلف به‌ویژه فراهم کردن بستر برای توسعه است، اگرچه در خصوص برقراری امنیت دیدگاه‌های مختلفی از سوی پژوهشگران عرصه سیاست و امنیت مطرح گردیده است، اما به‌نظر می‌رسد طراحی و استقرار امنیت در هر جامعه‌ای مشروط به توجه به ویژگی‌های سیاسی، امنیتی، فرهنگی و اجتماعی آن جامعه و سپس تدوین یک الگوی بومی برای بُعدشناسی امنیت داخلی است. لذا با توجه به چنین پیشینه‌ای هدف از انجام پژوهش حاضر طراحی الگویی برای استقرار و تأمین امنیت در محیط داخلی جمهوری اسلامی ایران با توجه به ویژگی‌های خاص جامعه ایران همراه با استفاده از دیدگاه‌های متداول در جهان سیاست و بین‌الملل بوده است. برای نیل بدین هدف ابتدا مقوله امنیت و مؤلفه‌های آن با توجه به نظریات متداول و همچنین ویژگی‌های خاص جامعه ایران تعریف و سپس الگوی اولیه تدوین و مؤلفه‌های امنیت از نگاه پژوهشگران مشخص گردیده است، در مرحله بعد با استفاده از تحقیقات میدانی، نظرات گروه‌های مختلف در خصوص گویه‌ها، پرسش و سپس نتیجه برون‌دادها، تجزیه و تحلیل گردد. به‌نظر می‌رسد نوآوری پژوهش حاضر طرح الگوی بومی برای شناسایی ابعاد و استقرار امنیت در محیط داخلی جمهوری اسلامی ایران است موضوعی که می‌تواند دولت و شیوه حکمرانی آن را کارآمدتر و بستر را برای استقرار، توسعه و تداوم حیات نظام سیاسی فراهم کند.

همچنین در باب اهمیت این تحقیق می‌توان نگاهی جدید به ابعاد امنیت در محیط داخلی جمهوری اسلامی ایران با تلفیقی از مکاتب امنیتی متأخر، اشاره نمود. پژوهش‌هایی از این دست سبب کمک علمی به حوزه تأمین و توسعه امنیت داخلی کشور شده و بستر لازم را

جهت الگوسازی و شناسایی ابعاد و مؤلفه‌های امنیت داخلی فراهم می‌نماید. با توجه به مقتضیات و شرایط عصر کنونی و تهاجم همه‌جانبه و ترکیبی دشمنان به کشور، ضرورت پژوهش حاضر در این است تا با تولید ادبیات بومی در خصوص الگوی شناسایی مؤلفه‌ها و شاخص‌های ابعاد امنیت در محیط داخلی جمهوری اسلامی ایران با صبغه علمی و روشمند بتواند راهگشای تصمیم‌سازی‌ها و تصمیم‌گیری‌های بخش‌های امنیتی، اطلاعاتی و انتظامی کشور باشد. عدم درک و شناخت درست و روزآمد از ابعاد امنیت در محیط داخلی کشور، مواجهه هوشمندانه و مقتدرانه با عوامل امنیت‌زدا را با احتمال روبه‌رو می‌سازد.

۱. پیشینه پژوهش

احتشامی و همکاران (۱۴۰۳) در مقاله‌ای با عنوان «تهدیدات آینده امنیت داخلی جمهوری اسلامی ایران» در فصلنامه امنیت ملی به اهمیت امنیت داخلی اشاره داشته و تلاش برای بالا بردن میزان آن به‌عنوان یکی از مهم‌ترین مسائل اساسی هر کشور است. امنیت داخلی هم هدف است و هم وسیله، زیرا دستیابی به رفاه و آسایش در سایه دستیابی به امنیت داخلی امکان‌پذیر است.

ایزدی (۱۴۰۱) در مقاله‌ای با عنوان «امنیت در نظام سیاسی انقلاب اسلامی؛ مروری بر فلسفه سیاسی امنیت در مکتب امنیتی تهران» در فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک این‌گونه بیان می‌دارد که در فلسفه سیاسی انقلاب اسلامی هرچند پیشرفت مادی مطلوب است، اما به‌عنوان وسیله، هدف رشد و تعالی انسان و جامعه است. در این‌جا باید اسلام را حفظ امنیت عرصه امنیت فردی و اجتماعی منبعث از ایمان دانست؛ بنابراین اگر انسان‌ها و جامعه اسلامی، ایمان اسلامی را با عدالت حفظ نمایند از آرامش و امنیت برخوردار است.

قادری کنگاوری و همکاران (۱۴۰۱) در مقاله‌ای با عنوان «امنیت داخلی در ساحت اقناع عمومی و اقتدار ملی جمهوری اسلامی ایران» در فصلنامه محیط‌شناسی راهبردی جمهوری اسلامی ایران این‌گونه اشاره می‌نمایند که از منظر امنیت داخلی، عناصر و مؤلفه‌های ایجادکننده

و مولد اقتدار ملی یک نظام سیاسی، استقلال سیاسی وحدت قوا و انسجام نیروهای حافظ امنیت شمرده می‌شود.

عرفانی و همکاران (۱۴۰۱) در مقاله‌ای با عنوان «الزامات تأمین امنیت در افق سند چشم‌انداز ۱۴۰۴»، مفهوم امنیت را در افق ۱۴۰۴ در شش بُعد سیاسی، اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی، علمی- فناوری، نظامی- دفاعی و زیست‌محیطی تبیین نموده است.

حبیب زاده (۱۳۹۸) در مقاله‌ای با عنوان «ابعاد امنیت از منظر امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) با بررسی واکاوی و تحلیل فرمایش‌ها و فرامین امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) چنین نتیجه گرفته است که ابعاد امنیت را در شش بُعد فرهنگی، اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، دفاعی-امنیتی و زیست‌محیطی می‌توان سازمان‌دهی کرد.

در جمع‌بندی پیشینه لازم است بیان شود اگرچه موضوع این پژوهش با عناوین و محتواهای برخی از پیشینه‌های پژوهشی قرابت دارد، اما پژوهش حاضر تلاش می‌نماید با نگرش و رویکردی نوین و راهبردی ضمن بومی‌سازی و مد نظر قرار دادن ابعاد مکاتب امنیتی کپنهاگ و لز، جهان سوم و اسلامی به لحاظ پشتوانه علمی و نظری، توجه به مقتضیات و شرایط محیطی و زمانی عصر حاضر را ملحوظ داشته و ابعاد و مؤلفه‌های بومی را به‌منظور تأمین و توسعه امنیت در محیط داخلی کشور ارائه نماید.

وجوه اشتراک این مقاله با پیشینه‌های یاد شده عبارتند از: توجه به ابعاد مختلف امنیت در عرصه ملی همچون سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و پرداختن به مسئله امنیت در جمهوری اسلامی ایران است.

وجوه افتراق این مقاله با پیشینه‌های یاد شده عبارت است از اینکه در پیشینه‌های یاد شده، هر یک با نگاهی متفاوت به شناسایی ابعاد امنیت ملی پرداخته‌اند؛ اما این مقاله تمرکز خود را بر شناخت ابعاد و مؤلفه‌های امنیت در محیط داخلی کشور قرار داده است. نوع نگاه به مسئله، بُعدشناسی جدید، اخذ تأیید از خبرگان و صاحب‌نظران حوزه‌های امنیتی- دفاعی و ترکیبی از روش کیفی و کمی وجوه تفاوت حائز اهمیت بوده است.

نوآوری این تحقیق نسبت به پیشینه‌های یاد شده این است که مقاله حاضر براساس ترکیبی از ادبیات نظری و مؤلفه‌های مکاتب امنیتی کپنهاگ ولز، جهان سوم و اسلامی، الگوی شناسایی ابعاد امنیت در محیط داخلی جمهوری اسلامی ایران را به هشت بُعد تقسیم نموده و سپس نسبت به تجزیه و تحلیل کیفی و کمی آن‌ها اقدام نموده است.

۲. مفهوم‌شناسی پژوهش

۲-۱. الگو

منظور از الگو همان‌طور که مصطلح است، تصویری است که از واقعیت‌ها و روابط موجود گرفته و نشانگر متغیرهای موجود، نحوه ارتباط آن‌ها و نتیجه‌های حاصل از کنش و واکنش آن‌ها است (الوانی، ۱۳۹۹: ۵۲). به عبارت دیگر، یک الگو توصیفی از بهترین شیوه حل مسئله‌ای است که در شرایط مشخص تکرار می‌شود (گاما^۱ و همکاران، ۲۰۱۵: ۷-۹).

۲-۲. امنیت

امنیت از نیازهای اولیه بشر بوده و تلاش برای تأمین، حفظ و حراست از آن قدمتی به ارتفاع تاریخ حیات بشری دارد. امنیت نیازی فطری برای انسان در تمامی جوامع بوده؛ به طوری که دست‌یافتن به امنیت را هدف خود قرار داده و برای آن می‌کوشند. بر همین اساس، انسان‌ها تحقق امنیت را از ضروری‌ترین و راهبردی‌ترین مسائل خود می‌دانند. واژه امنیت به صورت مفهومی نسبی کاربرد دارد. امنیت به عنوان حالتی تعریف می‌شود که در آن تهدیدهای حوادث ناگهانی و عمدی با استفاده از توانمندی‌های پیشگیرانه، دفاعی و راهبردی واپایش می‌شوند. به عبارت دیگر، امنیت به معنی توانایی تأمین محیطی است که در آن افراد و جوامع از خطرات جدی محافظت می‌شوند (ویلیامز^۲ و زام^۳، ۲۰۱۰: ۱۵-۲۰).

1. Gamma
2. Williams
3. Zaum

۲-۳. امنیت ملی

امنیت ملی را به‌عنوان توانایی دولت در حفاظت از منافع ملی شامل حیات، رفاه، اقتصاد و ساختارهای سیاسی در برابر تهدیدات داخلی و خارجی تعریف می‌کند (هارمون^۱، ۲۰۱۸: ۱۵-۱۶). امنیت ملی به معنای محافظت از ارزش‌ها و منافع یک کشور در برابر تهدیدات داخلی و خارجی است، از جمله تهدیدات نظامی، تروریستی، اقتصادی و اجتماعی (اشلسر^۲، ۲۰۱۴: ۳)

۲-۴. امنیت داخلی

امنیت داخلی مربوط به براندازی و چالش از جانب گروه‌هایی است که اقتدار دولت را نپذیرفته‌اند. در بحث امنیت داخلی، آسیب‌پذیری‌های ناشی از نقاط ضعف مزمن که ساختارها، امکانات و توانایی‌ها قادر به حل و پاسخ‌گویی به آن‌ها نگردند، مطرح است. نزاع‌های قومی و سهم‌خواهی در ساختار سیاسی، بحران‌های ناشی از مشروعیت، بحران‌های ناشی از ناکارآمدی نهادی، بحران هویت، شکاف‌های طبقاتی و دوگانگی‌های اقتصادی، بحران‌های فرهنگی، ترورهای گروهی، شورش، اعتصاب‌های گسترده و ... از جمله این آسیب‌پذیری‌ها هستند (ربیعی، ۱۳۸۳: ۱۱۲).

۲-۵. محیط امنیتی

محیط امنیتی به مجموعه شرایط و عواملی اطلاق می‌شود که بر امنیت یک کشور یا منطقه تأثیر می‌گذارند. این محیط شامل تهدیدات نظامی، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی و همچنین تعاملات بین کشورها است (اسمیت^۳ و اسمیت^۳، ۲۰۱۶: ۲۵). در مطالعات راهبردی و امنیتی، محیط امنیتی با شرایط و مقتضیات خاص خود یکی از عناصر کلیدی و مؤلفه‌های اثرگذار در شناسایی دیگر مسائل دفاعی و امنیتی محسوب می‌شود.

1. Harmon

2. Schlosser

3. M. A. Smith & J. M. Smith

۲-۶. بُعدشناسی

بُعدشناسی امنیت به‌عنوان چهارچوبی جهت تحلیل ابعاد مختلف امنیت از جمله امنیت نظامی، اقتصادی، سیاسی و اجتماعی مطرح شده است (ویلیامز و زام، ۲۰۱۰: ۴۰). این مفهوم برای تحلیل تهدیدات معاصر و تبیین ارتباط بین ابعاد مختلف معرفی می‌گردد و رویکردهای نوین نظری و تحلیلی در این حوزه را مورد بحث قرار می‌دهد.

۳. چهارچوب نظری

در جوامع پیچیده امروزی امنیت ابعاد مختلفی یافته و حاکمیت ناگزیر از تأمین امنیت در همه ابعاد آن است. جوامع امروزی به میزانی که گسترش یافته و ابعاد متنوع و پیچیده‌ای می‌یابند، از ابعاد مختلف امنیت برخوردار هستند. با توجه به گستره و عمق مباحث مربوط به امنیت و ابعاد آن، طیف متنوعی از نظریه‌ها ارائه شده است که مهم‌ترین آن‌ها عبارتند از: مکتب کپنهاگ، مکتب ولز، مکتب جهان سوم و مکتب امنیتی اسلام. طی چند دهه اخیر، حوزه مطالعات امنیتی و ابعاد آن دستخوش تحولات و پویایی‌هایی جالب، بدیع و گاهی پرمناقشه شده است.

۳-۱. مکتب امنیتی کپنهاگ

مکتب کپنهاگ به‌عنوان رویکردی مستقل در حوزه امنیتی با مطرح نمودن امنیت موسع در برابر امنیت مضیق، تمرکز مطالعات سنتی امنیت حول محور تهدیدهای نظامی و نگاه تک‌بُعدی را برای مفهوم امنیت ملی زیر سؤال برد. از دیدگاه متفکران صاحب‌نام این مکتب، پنج بُعد برای امنیت ملی یک دولت - ملت می‌توان به حساب آورد: امنیت نظامی به آثار متقابل توانایی‌های تهاجمی و دفاعی مسلحانه دولت‌ها و نیز برداشت آن‌ها از مقاصد یکدیگر مربوط است؛ امنیت سیاسی ناظر بر ثبات سازمانی دولت‌ها، سیستم‌های حکومتی و ایدئولوژی‌هایی است که به آن‌ها مشروعیت می‌بخشد؛ امنیت اقتصادی یعنی دسترسی به منابع مالی و بازارهای لازم برای حفظ سطوح قابل قبولی از رفاه و قدرت دولت؛ امنیت اجتماعی به قابلیت حفظ الگوهای سنتی زبان، فرهنگ، مذهب، هویت و عرف ملی مربوط است که با شرایط قابل

قبولی از تحول همراه است و امنیت زیست محیطی ناظر است بر حفظ محیط محلی جهانی به عنوان سیستم پشتیبانی ضروری که تمام حیات بشری بدان متکی است (بوزان، ۱۳۹۰: ۳۴).

۲-۳. مکتب امنیتی ولز

مکتب امنیتی ولز در زمره مطالعات امنیتی دارای رویکرد انتقادی است. این مکتب توسط کن بوث با انتشار مقاله «امنیت و رهایی» در سال ۱۹۹۱ که در آن امنیت با رهایی مترادف گرفته شد و تبیینی متفاوت از نگرش مسلط در مطالعات امنیتی ارائه داد، معرفی شد (بیات، ۱۳۹۸: ۲۱۵). طرفداران مکتب ولز به مسئله امنیت با در نظر گرفتن سایر تهدیدات در کنار تهدیدات نظامی به عنوان تهدیدات غیرمستقیم امنیتی می پردازند (جونز، ۲۰۱۰: ۱۰۴). منشأ تهدید دولت‌ها از منظر مکتب ولز تهدیداتی همچون جنایت، بحران اقتصادی، نابودی محیط زیست، رقابت‌های قومی، بیماری، افزایش بیش از حد جمعیت، سرکوب سیاسی و تروریسم است (بیات، ۱۳۹۸: ۲۲۳). این مکتب، با طرح امنیت به مثابه رضایت شهروندان و تلاش در پاسخ‌گویی حاکمیت به خواسته‌های آنان، رویکرد جدیدی را درباره امنیت داخلی مطرح می‌نماید. در واقع، مکتب ولز با طرح مفهوم «رضایت» توانسته تفسیری از «امنیت فرد محور» برای دوران کنونی ارائه دهد. برای درک این تفسیر فردمحورانه در بستر مکتب انتقادی، توجه به مفهوم بنیادین «ساخت اجتماعی» ضرورت دارد.

۳-۳. مکتب امنیتی جهان سوم

در چند دهه اخیر عده‌ای از اندیشمندان و نظریه‌پردازان حوزه امنیت به این مسئله رسیدند که مکاتب و تعاریف امنیتی با توجه به مسائل و جغرافیای مغرب زمین نظریه‌پردازی شده است. براین اساس بر آن شدند تا متناسب با محیط جهان سوم نسبت به ایده‌پردازی و نظریه‌پردازی امنیتی اقدام نمایند. از این دیدگاه، تعریف مفهوم امنیت ملی برحسب عوامل نظامی یا سخت‌افزاری در مقابل تهدیدات خارجی با وضعیت کشورهای جهان سوم که با تهدیدات پیچیده و عدیده مواجه هستند، گمراه‌کننده بوده و تکیه بیش از حد بر عامل نظامی

توسط کشورهای جهان سوم برخلاف غرب، منجر به فاصله گرفتن از موضوعات اساسی امنیت (اجتماعی، اقتصادی و سیاسی) خواهد شد (مرادیان، ۱۴۰۰: ۵۸). مبنای تجزیه و تحلیل امنیت در مکتب امنیتی جهان سوم بر پایه سه مؤلفه اساسی قرار دارد که عبارتند از: محیط امنیتی، ابعاد سخت افزاری امنیت شامل توانمندی‌های فیزیکی و مادی و ابعاد نرم افزاری امنیت شامل ظرفیت‌های سیاسی و زیرمجموعه‌های مربوطه. ظرفیت سیاسی به عنوان محور اصلی بُعد نرم افزاری امنیت، خود دارای سه محور اساسی است که با تمرکز توان سیاسی و انسجام سیاسی- اجتماعی و مشروعیت؛ به بررسی تهدید در مطالعات امنیتی جهان سوم پرداخته می‌شود.

۳-۴. مکتب امنیتی اسلام

امنیت نیازی فطری برای انسان در تمامی جوامع بوده، به طوری که دست یافتن به امنیت را هدف خود قرار داده و برای آن می‌کوشند. امنیت از دید اسلام، زمینه ساز بهره‌مندی از مواهب حیات و تکامل بشر و یکی از برترین آرمان‌ها است. امنیت نعمتی است که باعث سعادت و آرامش و اطمینان در رفتار انسان می‌شود. از دیدگاه اسلام، ابعاد امنیت، تعالی یافته است؛ یعنی هم دنیوی و این جهانی است و هم اخروی، زیرا اصل ارسال رسل برای این است که دنیای مردم به مثابه مزرعه آخرت مدیریت شود. تزکیه، تعلیم و برقراری عدالت هم در این راستا قرار دارد. تربیت دینی باعث می‌شود عدالت توسط مردم برقرار شود (لک زایی، ۱۳۹۳: ۱۴). در فرهنگ و معارف قرآنی، امنیت مفهومی راهبردی و عمیق دارد و شامل تمامی ابعاد زندگی بشریت همچون سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی، داخلی و خارجی می‌شود و بر الگویی از امنیت دلالت دارد که با اقتدار، انسجام و استحکام درونی جامعه پیوند دارد و شرط تأمین و بسط امنیت ملی را در بُعد امنیت خارجی و امنیت داخلی یعنی استحکام درونی امت اسلامی می‌داند و هرگونه دغدغه و ناامنی در یک بُعد را اثرگذار بر ابعاد و شئون دیگر می‌شمارد.

از منظر متون اسلامی، امنیت ملی، یکی از بزرگ‌ترین و گواراترین نعمت‌های الهی است که با نعمت تندرستی و سلامت برابری می‌کند، همه مردم به آن نیاز دارند و بدون آن، شادی در زندگی بی‌مفهوم است (محمدی ری شهری، ۱۳۹۳: ۱۲).

جدول ۱: جمع‌بندی ابعاد امنیت در مکاتب امنیتی متأخر (منبع: نگارندگان)

اسلامی	جهان سوم	ولز	کپنهاگ	مکاتب امنیتی سطوح و ابعاد امنیت
ترکیبی	دولت	فرد - مردم	دولت - اجتماع	سطح تأمین امنیت
همه‌جانبه	سخت‌افزاری و نرم‌افزاری	امنیت و رضایت انسانی	سیاسی، اقتصادی، نظامی، اجتماعی و زیست‌محیطی	ابعاد امنیت

۳-۵. بُعدشناسی و مؤلفه‌های امنیت داخلی جمهوری اسلامی ایران

خاستگاه اصلی امنیت ملی، امنیت داخلی است. پایه و قوام یک حاکمیت و حکمرانی مطلوب تأمین و حفظ امنیت داخلی است. حوزه امنیت داخلی در ناآرامی‌ها و چالش‌های آینده به‌واسطه پیشران‌های مختلف، بسیار پیچیده، مبهم، دارای عدم قطعیت و پویا خواهد بود. پاسخ‌گویی به شرایط جدید نیازمند سازوکاری پویا، منعطف و دارای توان تصمیم عکس‌العمل سریع در برابر شرایط متغیر محیطی است. هر نوع طرح‌ریزی راهبردی در خصوص به‌کارگیری حداکثر منابع و امکانات به‌منظور تأمین امنیت داخلی، نیازمند شناخت کامل از ابعاد و مؤلفه‌ها و امنیت در محیط داخلی کشور است. هریک از مکاتب امنیتی متأخر مبتنی بر مبانی نظری خود، نگرشی به امنیت و ابعاد آن دارند. محیط امنیتی جمهوری اسلامی ایران، محیطی به‌شدت پویا و دائماً در حال تحول است که در آن رفتارها و کنش‌های بازیگران در حال تغییر است. با عنایت به ابعاد مطرح‌شده از جانب هریک از نظریه‌های امنیتی مکتب کپنهاگ، مکتب ولز، مکتب جهان‌سوم و مکتب اسلام و با توجه به مؤلفه‌ها و ویژگی‌ها،

اقتضائات و شرایط حال حاضر محیط داخلی جمهوری اسلامی ایران، ضمن بهره‌برداری از دستمایه‌های حاصل از مرور ادبیات مطرح‌شده و اکتشاف و استنباط از مکتوبات و منشورات مرتبط، ابعاد هشت‌گانه‌ای به‌منظور تأمین و توسعه همه‌جانبه و فراگیر نظم و انتظام کشور توسط نگارندگان و به‌صورت بومی مورد شناسایی و تعریف قرار گرفته است.

۳-۵-۱. امنیت معنوی و روانی

این بعد از امنیت بر آرامش و سکینه قلبی و درونی افراد دلالت دارد و می‌توان آن را پایه‌ای‌ترین ابعاد امنیت دانست. امنیت با ایمان محقق می‌شود و نقطه کانونی امنیت را ایمان تشکیل می‌دهد. از این‌رو، گسترش ایمان به ایجاد و پایداری امنیت خواهد انجامید و در مقابل ناامنی با ظلم محقق می‌شود؛ نقطه کانونی ناامنی را ظلم و ستم تشکیل می‌دهد و نابودی و زوال ظلم و ستم نیز با گسترش ایمان تحقق می‌یابد. خداوند منشأ سکینه، آرامش و امنیت است. این بُعد از امنیت در بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، جایگاه ویژه و شاخصی یافت. این‌که آحاد مردم از روانی آسوده و آرام مبتنی بر معارف دینی بهره‌مند باشند. شاخص‌های امنیت معنوی و روانی عبارتند از: معنویت و نهادینه‌سازی اخلاق اسلامی، توسعه و تعمیق عقاید و باورهای دینی، سکینه و آرامش قلبی، آرامش روحی و روانی ارتقای انگیزه‌ها و امید به آینده.

۳-۵-۲. امنیت سیاسی-حقوقی

امنیت سیاسی-حقوقی به معنای تأمین آرامش لازم توسط حاکمیت یک کشور برای شهروندان قلمرو خویش از راه مقابله با تهدیدات متنوع خارجی و همچنین تضمین حقوق آنان در مشارکت به‌منظور تعیین سرنوشت سیاسی آن‌ها از طریق نظام سیاسی مبتنی بر مردم‌سالاری دینی است. در نظام اسلامی حقوق شهروندان براساس ارزش و کرامت ذاتی آنان احقاق می‌گردد. جمهوری اسلامی ایران، هویت سیاسی خود را بر دو عنصر مردم و دین بنا نهاده است. پس حفظ و تأمین امنیت این عناصر از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

شاخص‌های امنیت سیاسی-حقوقی عبارتند از: ثبات سیاسی و وجود همبستگی اجتماعی، مردم‌سالاری دینی و افزایش مشارکت سیاسی، فعالیت احزاب و نهادهای مدنی، آموزش سیاسی و جامعه‌پذیری سیاسی، پاسخ‌گویی نظام سیاسی به مطالبات مردمی، کارآمدی نظام سیاسی در حل بحران‌های سیاسی، برقراری ارتباط میان کارگزاران و مردم، نهادینه‌سازی رقابت‌های میان جناح‌های سیاسی، تصمیم‌گیری در سیاست داخلی و خارجی براساس اهداف و منافع ملی، اعتمادسازی سیاسی و افزایش سرمایه اجتماعی، مبارزه با فساد، کاهش فاصله طبقاتی، کاهش شکاف مرکز-پیرامون، مسئله شفافیت، احقاق حقوق خصوصی، احقاق حقوق شهروندی و نظام حقوقی و قضایی عادلانه.

۳-۵-۳. امنیت اقتصادی

این بُعد از امنیت به‌طور روزافزونی در دهه‌های اخیر مطرح گردیده است. سیاست‌گذاران و دانش‌پژوهان با تأیید ارتباط امنیت اقتصادی با ایمنی و آرامش جامعه، به‌دنبال راه‌های جدیدی جهت ورود موضوعات اقتصادی در کلان‌روندهای امنیتی کشورها بوده‌اند. این مفهوم و جایگاه آن در امنیت ملی، سیاست‌گذاران را موظف کرده‌اند تا در سطح ملی به هدایت و بهبود امنیت در حوزه اقتصادی بپردازند. با ظهور فناوری‌ها و شیوه‌های جدید و درآمیختن آن‌ها با مسئله اقتصاد و مباحثی همچون تحریم‌های اقتصادی و بانکی، رمزارزها، کلاهبرداری‌های مجازی و ...، مسئله امنیت اقتصادی را برای امنیت داخلی کشور به بُعدی خاص مبدل ساخته است.

شاخص‌های امنیت اقتصادی عبارتند از: ثبات بازار اقتصادی، مشارکت مردم در اقتصاد و تقویت خصوصی‌سازی، کاهش فقر و مقابله با آن، کاهش اختلاف طبقاتی، مبارزه با فساد و ویژه‌خواری، شفافیت مالی و اقتصادی، توسعه تجارت الکترونیک و مقابله با پدیده آف‌زادگی.

۳-۵-۴. امنیت نظامی و انتظامی

نه تنها یکی از مهم‌ترین صورت‌های حفظ امنیت، بلکه مهم‌ترین برنامه امنیتی در گذشته، امنیت سخت یا سخت‌افزار امنیت بوده است؛ در این قسم از امنیت توجه اصلی به وسایل و

تجهیزات دفاع نظامی و انتظام عمومی است. یکی از مهم‌ترین راه‌های مقابله با تهدیدها و تأمین امنیت افزایش توان و آمادگی دفاعی و قدرت بازدارندگی کشور است. جمهوری اسلامی ایران در این حوزه به مصداق آیات قرآن کریم و سیره اهل بیت (علیهم‌السلام)، بر توانایی‌ها و آمادگی‌های دفاعی، نظامی و انتظامی خود بر مبنای کسب اعتماد و مشارکت مردم و نوآوری‌های بومی تأکید داشته است.

شاخص‌های امنیت نظامی و انتظامی عبارتند از: برقراری نظم و امنیت عمومی، مقابله با تهدیدات فراروی نظام در قالب نبردهای سخت، نیمه سخت، نرم و ترکیبی، تقویت قدرت بازدارندگی و بهره‌مندی از آن به‌عنوان پشتوانه کارآمدی نظام، مردمی‌سازی حکمرانی امنیتی از طریق مشارکت فعال و همگانی، عدم وابستگی مسائل اطلاعاتی و دفاعی به رقابت‌های سیاسی و جناحی.

۳-۵-۵. امنیت فرهنگی و اجتماعی

امنیت فرهنگی و اجتماعی، بارزترین چهره و درونی‌ترین لایه امنیت وجودی و معرفت‌شناختی یک جامعه است؛ امنیت اجتماعی و فرهنگی دلالت بر نیاز به تداوم در لایه‌های فردی و جمعی جامعه دارد. امنیت فرهنگی و اجتماعی شخص به معنی امنیت جان، مال، آبرو، فرهنگ، هنجار و موقعیت شخص از جانب عوامل فرهنگی و اجتماعی است؛ یعنی از جانب غیر، مورد تهدید قرار نگیرد. یکی از مهم‌ترین آوردگاه‌های دشمنان علیه ایران اسلامی، مسئله فرهنگ و اجتماع بوده است به‌گونه‌ای که جامعه ایران را آماج سنگین‌ترین حملات فرهنگی و رسانه‌ای قرار داده‌اند.

شاخص‌های امنیت فرهنگی و اجتماعی عبارتند از: بازتعریف هویت ملی براساس فرهنگ ایرانی-اسلامی، اتخاذ راهکارهای مناسب برای مقابله با چالش‌های جهانی شدن، فرصت‌سازی برای جذب گروه‌های قومی و زبانی، نشان دادن کارآمدی الگوی دینی برای پاسخ‌گویی به نسل جوان، گسترش وفاق و همبستگی اجتماعی در جامعه و روزآمد نمودن برنامه‌ریزی‌های فرهنگی نظام سیاسی.

۳-۵-۶. امنیت منابع و زیست محیطی

امنیت منابع طبیعی و محیط زیست به مفهوم وجود شرایطی است که امنیت نسبی مطلوبی را در برابر خطرات و تهدیدهای ناشی از دگرگونی‌های طبیعی زمین، آلودگی‌های خاک، آب و هوا، پدیده‌های جوی، آلودگی صوتی و شیوع بیماری‌ها و همه‌گیری‌ها برای ادامه حیات سالم و با نشاط انسان‌ها، جانوران، گیاهان و به‌طور کلی تمامی موجودات زنده به همراه دارد. حفظ و توسعه منابع طبیعی و زیست محیطی از دغدغه‌های امنیتی محیط داخلی کشور محسوب می‌شود و برخی در مواقع در صورت غفلت از تأمین این منابع، خسارات جبران‌ناپذیری را به دنبال داشته و امنیت داخلی را خدشه‌دار می‌نماید.

شاخص‌های امنیت منابع و زیست محیطی عبارتند از: حفظ زیست بوم طبیعی و کاهش آلاینده‌ها و آلودگی‌ها و توسعه انرژی‌های پاک.

۳-۵-۷. امنیت سایبری

امنیت سایبری به مجموعه‌ای از تکنیک‌ها، فرایندها و فناوری‌ها اشاره دارد که برای حفاظت از سامانه‌ها، شبکه‌ها و داده‌ها در برابر حملات سایبری طراحی شده‌اند. این مفهوم شامل تدابیر پیشگیرانه جهت جلوگیری از دسترسی غیرمجاز، تبادل اطلاعات و تخریب داده‌ها است (مرکز ملی امنیت سایبری^۱، ۲۰۲۲: ۱۲). با توسعه فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی، حفظ و تأمین امنیت زیرساخت‌های کشور به یکی از اولویت‌های ساختار امنیتی کشور تبدیل شده است. این بُعد از امنیت، جنبه فردی هم دارد، آنجا که افراد توسط مخلفان امنیت مورد حمله و تعرض قرار می‌گیرند.

شاخص‌های امنیت سایبری عبارتند از: حاکمیت سایبری، محرمانگی، ضریب نفوذ و در دسترس بودن، مقابله با تهدیدات و حملات سایبری و ایجاد زیرساخت یکپارچه بومی.

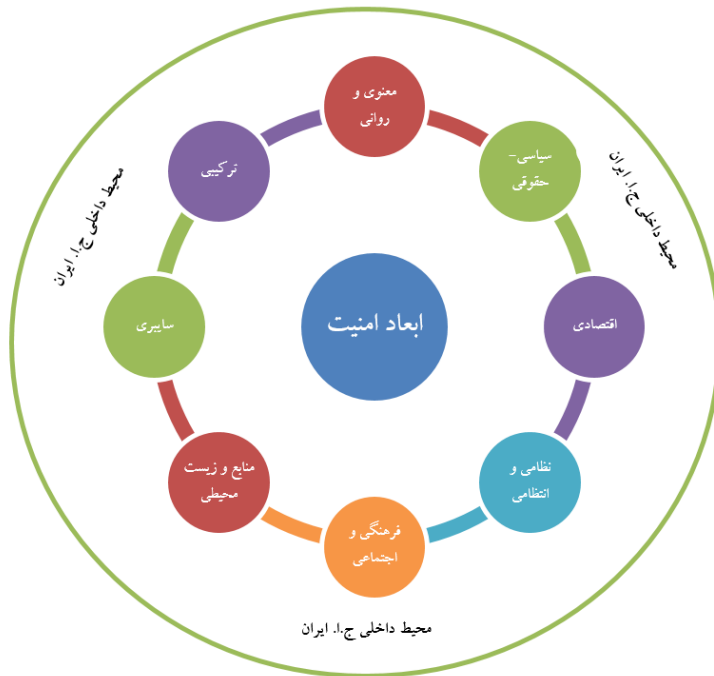
۳-۵-۸. امنیت ترکیبی

امنیت هیبریدی به‌عنوان یک رویکرد چندوجهی در واکنش به تهدیدات و چالش‌های پیچیده امنیتی، به هماهنگی میان راهکارهای نظامی و غیرنظامی اشاره دارد. این مفهوم معمولاً در پاسخ به تهدیدات هیبریدی که ترکیبی از اقدامات سنتی و جدید هستند، مورد استفاده قرار می‌گیرد. در حقیقت، امنیت هیبریدی نه‌تنها به وضع قوانین و سیاست‌های دفاعی مؤثر می‌پردازد، بلکه به مستحکم‌سازی زیرساخت‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی نیز توجه دارد (نیکل^۱، ۲۰۲۳: ۱۰۲-۱۱۷). هرچه قدرت‌های خارجی، معاندان و مخالفان نظام جمهوری اسلامی ایران در عرصه‌ها و ابعاد دیگر به‌صورت تک‌بعدی شکست خورده و ناکام مانده‌اند، امروزه شیوه‌ها و راهکنش‌های امنیتی خود را تغییر داده و به‌گونه‌ای ترکیبی و چندجانبه به اخلال در نظم و امنیت کشور روی آورده‌اند.

شاخص‌های امنیت ترکیبی عبارتند از: افزایش توان پیشگیری و پیش‌بینی‌های هوشمندانه، ارتقای توان و آمادگی‌های همه‌جانبه و چندبُعدی، یکپارچگی در طرح‌ریزی‌ها و اجرای عملیات ترکیبی و افزایش تعامل‌های بین‌بخشی.

۴. مدل مفهومی پژوهش

به‌منظور وصول به مدل مفهومی تحقیق، ضمن بهره‌برداری از دستمایه‌های حاصل از مرور ادبیات، چهارچوب نظری، سؤال اصلی تحقیق و تحولات و پیچیدگی‌های شرایط حاضر محیط داخلی کشور، الگوی بُعدشناسی امنیت در محیط داخلی جمهوری اسلامی ایران را در هشت بُعد معنوی و روانی، سیاسی-حقوقی، اقتصادی، نظامی و انتظامی، فرهنگی و اجتماعی، منابع و زیست‌محیطی، سایبری و ترکیبی می‌توان سازمان‌دهی کرد.

شکل ۱: مدل مفهومی پژوهش

منبع: نگارندگان

۵. روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر برحسب هدف از نوع «تحقیقات توسعه‌ای»^۱ است. همچنین این پژوهش برحسب دستاورد یا نتیجه تحقیق از نوع «کاربردی»^۲ و از لحاظ روش گردآوری اطلاعات «توصیفی - پیمایشی»^۳ محسوب می‌شود. جمع‌آوری داده‌ها نیز با روش ترکیبی کیفی و کمی صورت گرفته که جمع‌آوری داده‌های کیفی از طریق تحلیل محتوای متون و با کسب نظر خبرگان انجام و داده‌های کمی نیز از طریق پرسش‌نامه گردآوری شده است.

در این پژوهش ضمن بهره‌مندی از ادبیات نظری نظریه‌های امنیتی متأخر و با استفاده از شیوه کتابخانه‌ای و مطالعات اکتشافی، الگوی اصلی بُعدشناسی امنیت در محیط داخلی

1. Research development
2. Applied
3. Descriptive - survey

جمهوری اسلامی ایران طراحی و ارائه گردید. در بخش کیفی و به منظور تأیید روایی محتوایی مؤلفه‌ها و شاخص‌های الگوی اصلی، طی فرایندی در معرض دیدگاه‌ها و نظرات ۲۰ نفر از خبرگان قرار گرفت؛ سپس در بخش کمی و به منظور معناداری و وزن هر کدام از مؤلفه‌ها و شاخص‌های مورد نظر طی پرسش‌نامه‌ای از ۲۱۲ نفر از کارشناسان نظرسنجی شد و با تجزیه و تحلیل کیفی و کمی، الگوی اصلی این پژوهش مورد تأیید نهایی قرار گرفت.

همچنین جامعه آماری این تحقیق شامل ۴ گروه ۱. کارکنان و مدیران نهادهای امنیتی؛ ۲. دانشجویان و پژوهشگران حوزه امنیت و علوم سیاسی؛ ۳. مدیران و کارکنان نهادهای اجرایی مرتبط با امنیت و ۴. کارکنان رسانه‌ها و تحلیلگران سیاسی است. دلایل انتخاب این ترکیب تنوع دیدگاه‌ها (این گروه‌ها طیف وسیعی از دیدگاه‌های علمی، عملیاتی و اجتماعی را پوشش می‌دهند)، ارتباط مستقیم و غیرمستقیم (برخی از این گروه‌ها به طور مستقیم درگیر مسائل امنیت داخلی هستند، در حالی که دیگران تحت تأثیر این سیاست‌ها قرار می‌گیرند) و دسترسی پذیری (اکثر این گروه‌ها از طریق نهادها یا شبکه‌های موجود قابل دسترسی هستند) است. با توجه به اینکه جامعه مورد مطالعه این پژوهش شامل ۴ گروه یادشده است؛ بنابراین از نمونه‌گیری طبقه‌ای در دسترس برای انتخاب کافی نمایندگان هر دو طبقه در نمونه‌گیری استفاده شده است. در نهایت تعداد ۲۱۲ نفر انتخاب شدند.

۶. تجزیه و تحلیل یافته‌ها

در این بخش، تحلیل یافته‌ها با استفاده از روش کمی و مدل‌سازی معادلات ساختاری انجام شده است. این روش که به عنوان یکی از روش‌های پیشرفته در تحلیل داده‌ها شناخته می‌شود، به محققان امکان می‌دهد تا روابط پیچیده بین متغیرهای مدل را با دقت بیشتری بررسی کنند. به منظور اجرای این تحلیل، از نرم‌افزار «اسمارت پی.ال.اس»^۱ نسخه ۴ استفاده شده است که به دلیل قابلیت‌های بالای آن در مدیریت مدل‌های چندمتغیره، انتخاب مناسبی برای این

پژوهش بوده است. در این بخش، نتایج حاصل از تحلیل داده‌ها به تفصیل ارائه و تفسیر می‌شود تا تصویری جامع از روابط میان متغیرها فراهم شود.

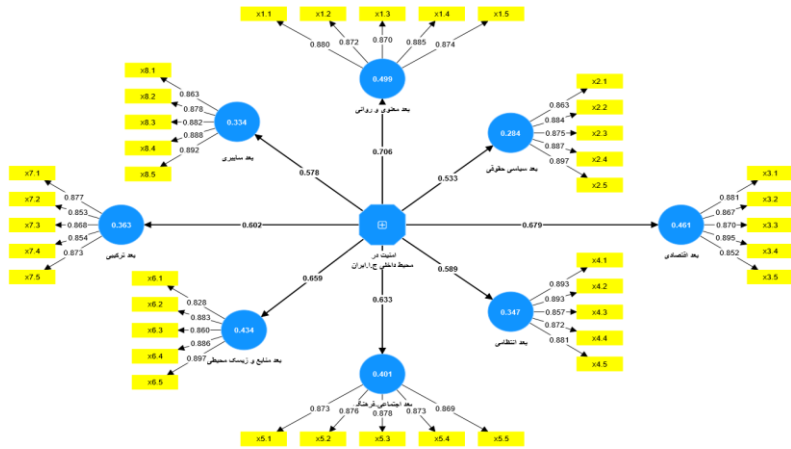
۶-۱. آمار توصیفی ویژگی‌های جمعیت شناختی

جدول ۲: نتایج ویژگی‌های دموگرافیک

درصد	تعداد	ویژگی	
۶۷	۱۴۲	مرد	جنسیت
۳۳	۷۰	زن	
۳۵	۷۴	کارشناسی	تحصیلات
۵۲	۱۱۰	کارشناسی ارشد	
۱۵	۳۲	دکتری و بالاتر	
۲۱	۴۵	کمتر از ۳۰ سال	سن
۲۸	۵۹	بین ۳۰ تا ۳۵ سال	
۲۴	۵۱	بین ۳۵ تا ۴۰ سال	
۲۷	۵۷	بیشتر از ۴۰ سال	
۲۴	۵۱	کمتر از ۵ سال	سابقه کاری
۴۲	۸۹	بین ۶ تا ۱۰ سال	
۳۴	۷۲	بیشتر از ۱۰ سال	
۱۰۰	۲۱۲	مجموع	
۲۸	۵۹	مدیران و کارکنان نهادهای اجرایی مرتبط با امنیت	گروه
۱۴	۳۰	کارکنان رسانه‌ها و تحلیلگران سیاسی	
۱۳	۲۸	دانشجویان و پژوهشگران حوزه امنیت و علوم سیاسی	
۴۵	۹۵	کارکنان و مدیران نهادهای امنیتی	
۱۰۰	۳۲	مجموع	

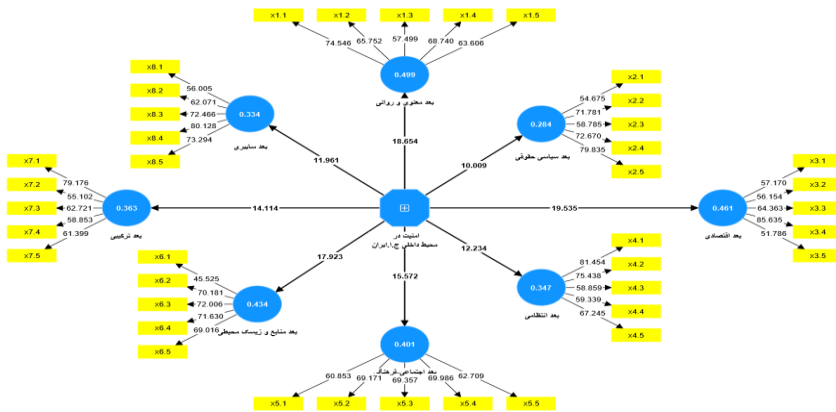

۶-۲. تحلیل عاملی تأییدی

نمودار ۱:

الگوی بُعدشناسی امنیت در محیط داخلی ج.ا.ایران در حالت تخمین ضرایب استاندارد

نمودار ۲:

الگوی بُعدشناسی امنیت در محیط داخلی ج.ا.ایران در حالت تخمین ضرایب معناداری

جدول ۳: بررسی اعتبار همگرای مدل (بارهای عاملی)

ابعاد	گویه	بار عاملی	آماره تی	VIF
بعد معنوی و روانی	۱. ارزش‌های معنوی، تأثیر مثبتی بر تقویت امنیت داخلی کشور داشته‌اند.	۰/۸۸	۷۴/۵۴۶	۲/۸۸
	۲. سلامت روانی جامعه در کاهش تهدیدات امنیتی مؤثر است.	۰/۸۷۲	۶۵/۷۵۲	۲/۷۳۱
	۳. باورهای دینی در ایجاد همبستگی اجتماعی و امنیت داخلی نقش دارند.	۰/۸۷	۵۷/۴۹۹	۲/۷۷۱
	۴. برنامه‌های معنوی و روان‌شناختی در کاهش اثرات تهدیدات امنیتی موفق بوده‌اند.	۰/۸۸۵	۶۸/۷۴	۳/۳
	۵. معنویت‌گرایی به‌عنوان عاملی در پیشگیری از تهدیدات امنیتی عمل کرده است.	۰/۸۷۴	۶۳/۶۰۶	۲/۸۸
بعد سیاسی - حقوقی	۱. قوانین موجود توانسته‌اند تهدیدات سیاسی داخلی را مدیریت کنند.	۰/۸۶۳	۵۴/۶۷۵	۲/۸۷۷
	۲. نهادهای حقوقی در کاهش تنش‌های سیاسی داخلی مؤثر بوده‌اند.	۰/۸۸۴	۷۱/۷۸۱	۳/۳۱۶
	۳. سیاست‌های حقوقی توانسته‌اند از ایجاد تهدیدات امنیتی جلوگیری کنند.	۰/۸۷۵	۵۸/۷۸۵	3.375

ابعاد	گویه	بار عاملی	آماره تی	VIF
	۴. انسجام سیاسی به تقویت امنیت داخلی کشور کمک کرده است.	۰/۸۸۷	۷۲/۶۷	۳/۵۲۳
	۵. عوامل خارجی در ایجاد تهدیدات سیاسی داخلی نقش قابل توجهی داشته‌اند.	۰/۸۹۷	۷۹/۸۳۵	۳/۶۶۳
بُعد اقتصادی	۱. سیاست‌های اقتصادی کشور در کاهش آسیب‌پذیری امنیتی مؤثر بوده‌اند.	۰/۸۸۱	۵۷/۱۷	۳/۴۴۸
	۲. نابرابری‌های اقتصادی به افزایش تهدیدات امنیتی داخلی منجر شده‌اند.	۰/۸۶۷	۵۶/۱۵۴	۲/۷۴۴
	۳. تحریم‌های اقتصادی خارجی تأثیر قابل توجهی بر امنیت داخلی داشته‌اند.	۰/۸۷	۶۴/۳۶۳	۲/۷۵۳
	۴. توسعه اقتصادی به کاهش تهدیدات اجتماعی و امنیتی کمک کرده است.	۰/۸۹۵	۸۵/۶۳۵	۳/۷۳۶
	۵. فقر و بیکاری از عوامل اصلی تهدیدات امنیتی داخلی هستند.	۰/۸۵۲	۵۱/۷۸۶	۲/۴۳۱
بُعد نظامی و انتظامی	۱. توان و آمادگی دفاعی کشور برای مقابله با تهدیدات نظامی داخلی و خارجی کافی است.	۰/۸۹۳	۸۱/۴۵۴	۳/۵۸۶

ابعاد	گویه	بار عاملی	آماره تی	VIF
	۲. هماهنگی بین نیروهای نظامی و انتظامی در حفظ امنیت داخلی نقش داشته است.	۰/۸۹۳	۷۵/۴۳۸	۳/۷۵۵
	۳. راهبردهای نظامی کشور در کاهش تهدیدات امنیتی مؤثر بوده‌اند.	۰/۸۵۷	۵۸/۸۵۹	۲/۵۶
	۴. آموزش‌های نظامی در پیشگیری از تهدیدات امنیتی مؤثر بوده‌اند.	۰/۸۷۲	۵۹/۳۳۹	۳/۰۸۱
	۵. تجهیزات و امکانات نظامی کشور در مقابله با تهدیدات امنیتی کافی بوده‌اند.	۰/۸۸۱	۶۷/۲۴۵	۲/۹۸۵
	بعد فرهنگی و اجتماعی	۱. تغییرات فرهنگی و اجتماعی به افزایش تهدیدات امنیتی داخلی منجر شده‌اند.	۰/۸۷۳	۶۰/۸۵۳
۲. برنامه‌های فرهنگی موجود در کاهش تهدیدات اجتماعی موفق بوده‌اند.		۰/۸۷۶	۶۹/۱۷۱	۳/۲۶۲
۳. شبکه‌های اجتماعی در گسترش تهدیدات اجتماعی و فرهنگی نقش داشته‌اند.		۰/۸۷۸	۶۹/۳۵۷	۳/۳۳۲
۴. همبستگی اجتماعی به تقویت امنیت داخلی کمک کرده است.		۰/۸۷۳	۶۹/۹۸۶	۲/۷۲۳

ابعاد	گویه	بار عاملی	آماره تی	VIF
	۵. سیاست‌های فرهنگی توانسته‌اند تهدیدات اجتماعی داخلی را کاهش دهند.	۰/۱۸۶۹	۶۲/۷۰۹	۳/۲۸۲
بُعد منابع و زیست‌محیطی	۱. کمبود منابع طبیعی به تهدیدات امنیتی داخلی منجر شده است.	۰/۱۸۲۸	۴۵/۵۲۵	۲/۲۲۶
	۲. تغییرات زیست‌محیطی تأثیر قابل توجهی بر امنیت داخلی داشته‌اند.	۰/۱۸۸۳	۷۰/۱۸۱	۲/۹۷۴
	۳. قوانین زیست‌محیطی کشور در پیشگیری از تهدیدات امنیتی مؤثر بوده‌اند.	۰/۱۸۶	۷۲/۰۰۶	۲/۹۳۱
	۴. برنامه‌های حفاظتی منابع طبیعی در کاهش تهدیدات امنیتی موفق بوده‌اند.	۰/۱۸۸۶	۷۱/۶۳	۲/۹۹۶
	۵. بحران‌های زیست‌محیطی به افزایش آسیب‌پذیری امنیتی منجر شده‌اند.	۰/۱۸۹۷	۶۹/۰۱۶	۳/۲۴۵
بُعد سایبری	۱. حملات سایبری بر امنیت داخلی کشور تأثیر منفی داشته‌اند.	۰/۱۸۷۷	۷۹/۱۷۶	۳/۲۷۲
	۲. نهادهای امنیتی توانایی کافی برای مقابله با تهدیدات سایبری را داشته‌اند.	۰/۱۸۵۳	۵۵/۱۰۲	۲/۴۲۸

ابعاد	گویه	بار عاملی	آماره تی	VIF
	۳. قوانین سایبری توانسته‌اند از تهدیدات امنیتی جلوگیری کنند.	۰/۸۶۸	۶۲/۷۲۱	۳/۱۶۳
	۴. آگاهی عمومی در کاهش تهدیدات سایبری مؤثر بوده است.	۰/۸۵۴	۵۸/۸۵۳	۲/۸۵۷
	۵. زیرساخت‌های سایبری کشور در برابر حملات مقاوم بوده‌اند.	۰/۸۷۳	۶۱/۳۹۹	۲/۷۷۳
تهدید ترکیبی	۱. تهدیدات ترکیبی (سیاسی، اقتصادی، نظامی) امنیت داخلی کشور را تحت تأثیر قرار داده‌اند.	۰/۸۶۳	۵۶/۰۰۵	۲/۹۵
	۲. تعامل نهادهای مختلف در مدیریت تهدیدات ترکیبی مؤثر بوده است.	۰/۸۷۸	۶۲/۰۷۱	۲/۹۶
	۳. راهبردهای کشور در برابر تهدیدات ترکیبی موفق بوده‌اند.	۰/۸۸۲	۷۲/۴۶۶	۳/۲۸۵
	۴. عوامل خارجی در ایجاد تهدیدات ترکیبی نقش داشته‌اند.	۰/۸۸۸	۸۰/۱۲۸	۳/۳۷۸
	۵. نهادهای اطلاعاتی-امنیتی توانایی کافی برای مدیریت تهدیدات ترکیبی را داشته‌اند.	۰/۸۹۲	۷۴/۲۹۴	۳/۱۴۳

جدول ۴: بررسی اعتبار همگرایی مدل

میانگین واریانس تبیین شده	پایایی ترکیبی	آلفا کرونباخ	متغیرهای پنهان
AVE>0/5	CR>0/7	CA>0/7	
0.764	0.942	0.923	بُعد فرهنگی و اجتماعی
0.762	0.941	0.922	بُعد اقتصادی
0.773	0.945	0.927	بُعد نظامی و انتظامی
0.749	0.937	0.916	بُعد ترکیبی
0.776	0.945	0.928	بُعد سایبری
0.777	0.946	0.928	بُعد سیاسی حقوقی
0.768	0.943	0.925	بُعد معنوی و روانی
0.759	0.94	0.92	بُعد منابع و زیست محیطی
0.598	0.944	0.939	امنیت در محیط داخلی ج.ا.ایران

جدول ۵: ضرایب همبستگی و شاخص اعتبار واگرا و آمار توصیفی

متغیرهای پنهان	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
۱. بُعد فرهنگی و اجتماعی	۰/۸۷۴							
۲. بُعد اقتصادی	۰/۳۱۷	۰/۸۷۳						
۳. بُعد نظامی و انتظامی	۰/۲۴۱	۰/۲۹۳	۰/۸۷۹					
۴. بُعد ترکیبی	۰/۲۶	۰/۳۵۳	۰/۲۸۶	۰/۸۶۵				
۵. بُعد سایبری	۰/۳۲۳	۰/۳۲۳	۰/۳۱۲	۰/۲۲۲	۰/۸۸۱			
۶. بُعد سیاسی حقوقی	۰/۲۲۲	۰/۲۹۲	۰/۲۲۹	۰/۲۱	۰/۱۸۶	۰/۸۸۱		
۷. بُعد معنوی و روانی	۰/۳۹۶	۰/۴۳۶	۰/۳۰۸	۰/۳۸۸	۰/۲۴۸	۰/۳۱۲	۰/۸۷۶	
۸. بُعد منابع و زیست محیطی	۰/۳۷۶	۰/۳۱۵	۰/۳۰۸	۰/۳۰۲	۰/۳۱۵	۰/۳۰۳	۰/۳۴۴	۰/۸۷۱

*** روی قطر اصلی ریشه دوم میانگین واریانس تبیین شده قرار دارد.

نمودار (۱)، الگوی تحلیل عاملی تأییدی بُعدشناسی امنیت در محیط داخلی جمهوری اسلامی ایران را در حالت تخمین ضرایب استاندارد نشان می‌دهد. متغیر امنیت در محیط داخلی نقش متغیر اصلی و شامل هشت بُعد اصلی که عبارتند از: بُعد فرهنگی و اجتماعی، بُعد اقتصادی، بُعد نظامی و انتظامی، بُعد ترکیبی، بُعد سایبری، بُعد سیاسی-حقوقی، بُعد معنوی و روانی و بُعد منابع و زیست‌محیطی. اعداد بین متغیر اصلی (امنیت در محیط داخلی) و هشت بُعد اصلی بارهای عاملی مرتبه دوم هستند و اعداد بین ابعاد و شاخص‌ها (سؤالات پرسش‌نامه) را بارهای عاملی مرتبه اول گویند. مدل ۲، آماره تی هستند و برای آزمون بارهای عاملی مرتبه اول و دوم مورد استفاده قرار می‌گیرند. بر طبق این آماره، بار عاملی در سطح اطمینان ۹۵٪ معنادار است اگر مقدار آماره تی خارج بازه $-1/96$ تا $+1/96$ قرار گیرد. در بررسی مدل‌های بیرونی، از سه معیار پایایی، «روایی همگرا»^۱ و «روایی واگرا»^۲ استفاده می‌شود. برای بررسی پایایی، لازم است که این موضوع در سطح معرف (سؤالات پرسش‌نامه) و متغیر پنهان ارزیابی شود. پایایی معرف از طریق سنجش بارهای عاملی و پایایی متغیرهای پنهان از طریق پایایی ترکیبی بررسی شده است. پایایی در سطح معرف به معنای بارهای عاملی گویه‌ها است که باید حداقل $0/5$ باشد، یعنی حداقل نصف «واریانس»^۳ شاخص توسط متغیر پنهان تبیین شود. بارهای عاملی بزرگ‌تر از $0/7$ مطلوب هستند و بارهای زیر $0/4$ باید حذف شوند. همان‌طور که در نمودار (۱)، مشخص است بار عاملی تمامی متغیرها بالای $0/5$ است که نشان‌دهنده مناسب بودن این معیارها است. آماره‌های تی طبق مدل ۲، برای تمامی شاخص‌ها بزرگ‌تر از $1/96$ بوده، که به معنی روایی بالای این متغیرها است. «آلفای کرونباخ»^۴ یک شاخص برای بررسی همسانی درونی متغیرها است. مقدار بالاتر از $0/6$ نشان‌دهنده پایایی قابل قبول است، درحالی‌که مقادیر بالاتر از $0/7$ پایایی خوبی را نشان می‌دهند. پایایی ترکیبی برای بررسی میزان قابلیت اطمینان متغیرهای پنهان به کار می‌رود. این شاخص برای بررسی پایایی در مدل‌های معادلات ساختاری مورد استفاده قرار می‌گیرد. مقدار این شاخص باید

1. Convergent validity
2. Discriminant Validity
3. Variance
4. Cronbach Alpha

بالاتر از $0/7$ باشد. میانگین واریانس تبیین شده یک معیار برای بررسی روایی همگرا است که نشان می‌دهد چه میزان از واریانس شاخص‌ها توسط متغیر پنهان مربوطه تبیین می‌شود. برای تأیید روایی همگرا، مقدار AVE باید بیشتر از $0/5$ باشد. همه مقادیر آلفای کرونباخ بالاتر از $0/8$ است که نشان می‌دهد تمام متغیرهای پنهان دارای همسانی درونی بالایی هستند و این شاخص از نظر پایایی کاملاً قابل قبول است. تمامی مقادیر پایایی ترکیبی در این جدول بالاتر از $0/8$ است که نشان‌دهنده پایایی بسیار بالای سازه‌ها است. به این معنی که سازه‌ها به خوبی متغیرهای پنهان را تبیین می‌کنند و شاخص‌های مربوطه کاملاً قابل اعتماد هستند. مقادیر AVE تمامی متغیرها در این جدول بالاتر از $0/5$ هستند، که نشان می‌دهد متغیرهای پنهان حداقل 50 درصد از واریانس شاخص‌های مربوطه را تبیین می‌کنند. این امر نشان‌دهنده این است که متغیرهای پنهان به خوبی واریانس شاخص‌های خود را توضیح می‌دهند و روایی همگرای خوبی دارند. براساس این داده‌ها، می‌توان نتیجه گرفت که پرسش‌نامه در نمونه مورد نظر از پایایی و روایی بسیار بالایی برخوردار هستند. روش «فورنل و لارکر»^۱ یکی از تکنیک‌های متداول برای ارزیابی روایی واگرا است (جدول ۳). براساس این معیار، یک متغیر پنهان باید بیشتر از سایر سازه‌ها واریانس شاخص‌های خود را توضیح دهد. به عبارت دیگر، مقدار جذر میانگین واریانس تبیین شده (AVE) برای هر سازه باید بیشتر از همبستگی‌های بین آن سازه با سایر سازه‌ها باشد. در ماتریس فورنل و لارکر، عناصر قطر اصلی این ماتریس، جذر مقادیر AVE برای هر سازه است و عناصر غیرقطر اصلی نشان‌دهنده همبستگی بین سازه‌ها هستند. اگر جذر AVE هر سازه بزرگ‌تر از همبستگی‌های آن با سایر سازه‌ها باشد، روایی واگرا تأیید می‌شود و نشان می‌دهد که هر سازه به درستی شاخص‌های خود را می‌سنجد و با دیگر سازه‌ها تداخل ندارد. در این پژوهش، نتایج ماتریس فورنل و لارکر نشان می‌دهد که روایی واگرا برای تمامی سازه‌ها تأیید شده است، به این معنا که هر متغیر به خوبی تعریف شده و از سایر متغیرها متمایز است.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

در راستای تأمین، حفظ و توسعه امنیت داخلی راهبردهای گوناگونی به‌کار گرفته می‌شود که از مؤلفه‌ها و شاخص‌هایی خاص پیروی می‌کنند و خود را در ساختار و سازوکار کشورها نشان می‌دهند. به طبع شرایط و اقتضائات محیطی هر کشور بر بازتعریف و بازطراحی مؤلفه‌ها و راهکنش‌های امنیتی مورد استفاده تأثیرگذار است. نظام جمهوری اسلامی ایران نیز از این قاعده مستثنا نبوده و می‌بایست با در نظر گرفتن عناصر ویژگی‌ها و مؤلفه‌های خاص خویش، امنیت بومی و مطلوب را ارائه نمود. ویژگی خاص ایران، نوع نظام سیاسی، یعنی نظام مبتنی بر مردم‌سالاری دینی، ارزش‌ها و آرمان‌های مترتب بر آن است. امنیت داخلی جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان یکی از موضوعات راهبردی و بنیادین، همواره در معرض چالش‌ها و فرصت‌های متعددی قرار داشته است. در این پژوهش، تلاش شد تا با بهره‌گیری از رویکردی علمی و نظام‌مند، ابعاد مختلف امنیت داخلی تحلیل شده و الگویی جامع از ابعاد و مؤلفه‌های آن ارائه شود. نتایج تحلیل‌ها نشان داد که تمامی ابعاد و مؤلفه‌های مطرح‌شده، به‌طور معناداری در ساختار امنیت داخلی تأثیرگذار هستند. براساس نتایج تحلیل عاملی، تمامی ابعاد در الگوی بُعدشناسی امنیت در محیط داخلی جمهوری اسلامی ایران معنادار بوده‌اند. از بررسی و واکاوی مکاتب امنیتی متأخر و اقتضائات محیطی جمهوری اسلامی ایران، چنین نتیجه گرفته می‌شود که ابعاد آن را در هشت بُعد معنوی و روانی، سیاسی-حقوقی، اقتصادی، نظامی و انتظامی، فرهنگی و اجتماعی، منابع و زیست‌محیطی، سایبری و ترکیبی می‌توان سازمان‌دهی کرد.

✓ ارتقای سرمایه‌های معنوی و دینی: تقویت مشارکت مردم در فعالیت‌های دینی و مذهبی.

۲. بُعد سیاسی-حقوقی

- ✓ تقویت قانون‌مداری: اجرای دقیق قوانین و مقابله با بی‌قانونی؛
- ✓ شفافیت سیاسی: افزایش شفافیت در تصمیم‌گیری‌های سیاسی برای جلب اعتماد عمومی؛
- ✓ ارتقای سیاست داخلی: استفاده از ابزارها و راهکارهای سیاسی برای کاهش اختلافات و تنش‌های داخلی.

۳. بُعد اقتصادی

- ✓ کاهش شکاف طبقاتی: طراحی سیاست‌های حمایتی برای اقشار آسیب‌پذیر و مقابله با نابرابری اقتصادی؛
- ✓ افزایش اشتغال: سرمایه‌گذاری در صنایع کوچک و متوسط برای کاهش بیکاری؛
- ✓ شفافیت اقتصادی: تقویت شفافیت و مقابله با فساد در سیستم اقتصادی.

۴. بُعد نظامی و انتظامی

- ✓ ارتقای توان و آمادگی رزم نیروهای مسلح: تجهیز نیروهای مسلح به نوآوری‌ها و فناوری‌های پیشرفته برای مدیریت بحران‌های داخلی؛
- ✓ آموزش‌های تخصصی: ارائه آموزش‌های تخصصی در زمینه‌های سایبری، مقابله با شورش و مدیریت جمعیت؛
- ✓ تعامل گسترده با جامعه: افزایش اعتماد عمومی از طریق تعامل روزافزون نیروهای مسلح با مردم و توسعه امنیت مردم پایه.

۵. بُعد فرهنگی و اجتماعی

- ✓ تقویت هویت فرهنگی ملی: اجرای برنامه‌های فرهنگی مانند جشنواره‌ها و نمایشگاه‌هایی که ارزش‌های اسلامی و ایرانی را تقویت کند؛

- ✓ آموزش عمومی: طراحی و اجرای برنامه‌های آموزشی در مدارس و دانشگاه‌ها برای تقویت انسجام اجتماعی و آگاهی عمومی نسبت به تهدیدات فرهنگی؛
- ✓ مقابله با تهدیدات نرم: گسترش رسانه‌های داخلی با محتوای جذاب و مقابله با نفوذ فرهنگی خارجی.

۶. بُعد منابع و زیست‌محیطی

- ✓ حفاظت از منابع طبیعی: توسعه برنامه‌های حفاظتی برای منابع آب، خاک و جنگل‌ها؛
- ✓ مدیریت بحران‌های زیست‌محیطی: ارتقای آمادگی در برابر بحران‌هایی مانند سیل، زلزله و تغییرات اقلیمی؛
- ✓ آموزش‌های زیست‌محیطی: افزایش آگاهی عمومی درباره اهمیت حفظ محیط‌زیست و منابع طبیعی.

۷. بُعد سایبری

- ✓ تقویت زیرساخت‌های سایبری: افزایش امنیت شبکه‌ها و سامانه‌های اطلاعاتی حیاتی و حساس؛
- ✓ آموزش‌های سایبری: برگزاری دوره‌های آموزشی برای عموم مردم و نهادهای امنیتی درباره تهدیدات سایبری؛
- ✓ رصد و پیشگیری: ایجاد مراکز پیشرفته برای رصد و پیشگیری از حملات سایبری.

۸. بُعد ترکیبی

- ✓ ایجاد ساختارهای هماهنگ: تشکیل کارگروه‌های مشترک بین نهادهای فرهنگی، اقتصادی و انتظامی کشور؛
- ✓ تعامل بین‌بخشی: گسترش همکاری‌ها بین نهادهای دولتی و نیروهای مسلح و مردم برای ارتقای امنیت داخلی؛
- ✓ مدیریت چندبُعدی: اتخاذ سیاست‌هایی که هم‌زمان به چندبُعد امنیتی پاسخ دهند.

فهرست منابع

- احتشامی، علی؛ رادان، احمدرضا؛ کرم زاده، اسماعیل (۱۴۰۳). *تهدیدات آینده امنیت داخلی جمهوری اسلامی ایران*. فصلنامه امنیت ملی، سال چهاردهم، شماره ۴۱.
- الوانی، سید مهدی (۱۳۹۹). *تصمیم‌گیری و تعیین خط‌مشی دولتی*. تهران: انتشارات سمت.
- ایزدی، مصطفی (۱۴۰۱). *امنیت در نظام سیاسی انقلاب اسلامی (مروری بر فلسفه سیاسی امنیت در مکتب امنیتی تهران)*. فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، سال بیستم، شماره ۸۸.
- بوزان، باری (۱۳۹۰). *مردم، دولت‌ها، هراس*. تهران: انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- بیات، بهرام (۱۳۹۸). *نظریه‌های امنیت ملی*. تهران: انتشارات دانشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی.
- ربیعی، علی (۱۳۸۳). *مطالعات امنیت ملی*. تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امور خارجه.
- حبیب زاده، قاسم (۱۳۹۸). *ابعاد امنیت از منظر امام خامنه‌ای* (مدظله‌العالی). فصلنامه امنیت ملی، سال نهم، شماره ۳۱.
- عرفانی، سهراب؛ مبینی دهکردی، علی؛ افتخاری، اصغر؛ مرادیان، محسن؛ دهقانی فیروزآبادی، سید جلال (۱۴۰۱). *الزامات تأمین امنیت در افق سند چشم‌انداز ۱۴۰۴*. فصلنامه امنیت ملی، سال دوازدهم، شماره ۴۳.
- قادری کنگاوری، روح اله؛ برزنونی، محمدعلی؛ نظامی پور، قدیر (۱۴۰۱). *امنیت داخلی در ساحت اقناع عمومی و اقتدار ملی جمهوری اسلامی ایران*. فصلنامه محیط‌شناسی راهبردی جمهوری اسلامی ایران، سال ششم، شماره چهارم، ۹۵-۱۲۵.
- لک زایی، نجف (۱۳۹۳). *امنیت متعالیه*. فصلنامه سیاست متعالیه، سال دوم، شماره ۵.
- مرادیان، محسن (۱۴۰۰). *مبانی نظری امنیت*. تهران: انتشارات دانشکده علوم و فنون فارابی.
- محمدی ری شهری (۱۳۹۳). *فرهنگ امنیت ملی*. ترجمه: حمیدرضا شیخی، قم: سازمان چاپ و انتشارات دارالحدیث.

References

- Christopher C. Harmon (2018), *National Security: A Very Short Introduction*, Oxford: Oxford University Press.
- Erich Gamma, Richard Helm, Ralph Johnson & John Vlissides (2015), *Design Patterns: Elements of Reusable Object-Oriented Software*, Boston: Addison-Wesley.
- Richard Wyn Jones (2010), *Security, Strategy and critical Theory*, Colorado: mLynne Rienner publishers.
- National Cyber Security Centre (2022), *Cyber Security: A Guide for Businesses*. National Cyber Security Centre. Retrieved from <https://www.ncsc.gov.uk/guidance/cyber-security-guide-businesses>. p. 12.
- Nicol, H. (2023), *Hybrid Security: The New Frontier in Defense Strategy*: *Global Security Review*, 18(2). 102-117.
- Paul D. Williams & Dominik Zaum (2010), *Security Studies: An Introduction*, London: Routledge.
- Nicholas J. Schlosser (2014), *National Security: A Strategic View*, Florida: CRC Press.
- M. A. Smith & J. M. Smith (2016), *International Security: Theory and Practice*, London: Routledge.

